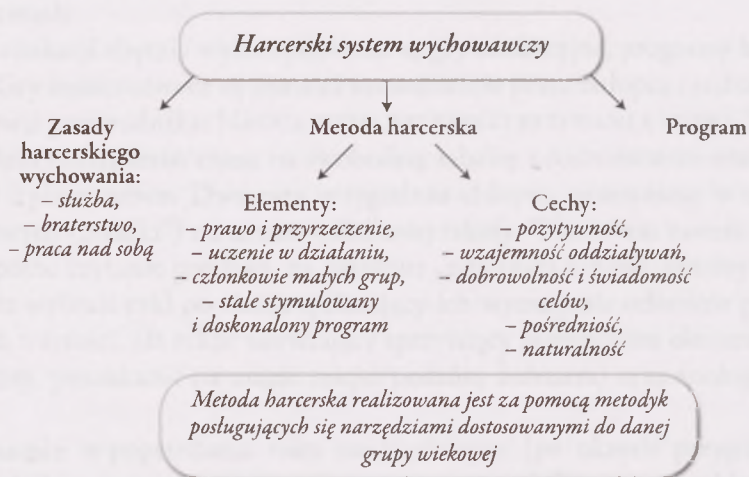

Katarzyna Marszałek

Obszary edukacyjne występujące w programach Związku Harcerstwa Polskiego w latach 1995-2008

Związek Harcerstwa Polskiego jest organizacją wychowawczą, której głównym celem działalności jest stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego i fizycznego rozwoju człowieka¹. Narzędziem do realizacji tego celu jest Harcerski System Wychowawczy, na który składają się: zasady harcerskiego wychowania, metoda harcerska, program harcerski. Program harcerski definiowany jest przez ZHP jako wszystko, co młodzi ludzie w harcerstwie robią (działania), w jaki sposób to robią (metoda harcerska) i w jakim celu to robią (Misja ZHP)².

Rysunek 1. Elementy harcerskiego systemu wychowawczego

Źródło: Statut ZHP

¹ Statut ZHP uchwalony 3 XII 2005 na XXXIII Zjeździe ZHP.

² Stanowisko XXXIV Zjazdu Nadzwyczajnego ZHP w sprawie programu Związku Harcerstwa Polskiego, XXXIV Zjazd Nadzwyczajny ZHP, Załączne Wielkie 1-3 VI 2007, [w:] <http://dokumenty.zhp.pl/> [15.04.2009].

ZHP jest jedną z największych organizacji młodzieżowych w Polsce cała organizacja liczy 125 297 członków³. Stowarzyszenie w swoich programach wyznacza różnorodne obszary działalności edukacyjnej instruktorów i harcerzy.

W dalszej części artykułu autorka postara się ukazać podstawowe kierunki owych oddziaływań edukacyjnych. Dla potrzeb tych rozważań przyjęto definicję edukacji według zasobów leksykalnych współczesnej polszczyzny: edukacja to ogół oddziaływań międzygeneracyjnych, służących formowaniu całokształtu zdolności życiowych⁴.

ZHP jest stowarzyszeniem wychowawczym, w rozumieniu wychowania w najszerszym znaczeniu⁵. W analizowanym okresie (1995-2008) w organizacji realizowane były następujące programy:

- 1995-2002 *Moje Ojczyzny*,
 - 2002-2005 *Barwy Przyszłości*,
 - 2005-2010 *Stulecie Skautingu (2005-2008), Harcerstwa (2008-2010)*;
- programy te wynikały z przyjętych i uchwalonych – na Zjazdach ZHP – koncepcji programowych ZHP.

Tabela 1. Programy i uchwały ZHP w latach 1995-2008

Lata	Programy	Uchwały
1995-2002	<i>Moje Ojczyzny</i>	– Harcerstwo, jakiego chcemy ⁶ – harcerskie wychowanie ku przyszłości ⁷
2002-2005	<i>Barwy Przyszłości</i>	W sprawie „Barw przyszłości” – program ZHP na lata 2002-2005 ⁸
2005-2008	<i>Stulecie Skautingu</i>	– W sprawie 100-lecia skautingu i 100-lecia harcerstwa ⁹
2008-2010	<i>Stulecie Harcerstwa</i>	– W sprawie programu ZHP ¹⁰

Źródło: opracowanie własne

Wyznaczały one następujące cele działań programowych ZHP – patrz tabela 2.

³ Na podstawie badań Wydział Badań i Analizy Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego stan na rok 2009.

⁴ T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Warszawa 2008, s. 467.

⁵ Np. przyjmując definicję za: M. Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008.

⁶ XXIX Zjazd ZHP w Warszawie 9-12 XII 1993, Warszawa 1995, s. 27.

⁷ XXXI Zjazd ZHP Zegrze, 4-7 XII 1997, Warszawa 1998, s. 5-8.

⁸ XXXII Zjazd ZHP, Warszawa 6-9 XII 2001, Warszawa 2002, s. 25.

⁹ XXXIII Zjazd ZHP, Warszawa 1-4 XII 2005, dokument pobrany ze strony internetowej ZHP <http://dokumenty.zhp.pl/> [15.04.2009].

¹⁰ XXXIV Zjazd Nadzwyczajny ZHP, Załącznik Wielkie 1-3 VI 2007, dokument pobrany ze strony internetowej ZHP <http://dokumenty.zhp.pl/> [15.04.2009].

Tabela 2. Cele działalności programowej ZHP w poszczególnych uchwałach Zjazdów ZHP w latach 1995-2008

<p>Harcerstwo jakiego chcemy</p>	<p>W sprawie „Barw przyszłości” – program ZHP na lata 2002-2005</p>	<p>W sprawie 100-lecia skautingu i 100-lecia harcerstwa</p>
<p>Kształtowanie jednostek aktywnych, twórczych, gotowych do podjęcia odpowiedzialności za siebie, za swoją drużynę, środowisko lokalne, za całe państwo</p>	<p>Wychowanie harcerzek i harcerzy na ludzi prawych, o mocnych charakterach, odpowiedzialnych, zaradnych, propagujących swą postawą harcerski system wartości i gotowych do podejmowania służby. Ludzi przygotowanych do zmian, poradziących wyzwanie, potrafiących poradzić sobie w trudnych sytuacjach życiowych, nieprzekraczających przy tym norm moralnych, potrafiących samodzielnie i w zespole rozwiązywać rzeczywiste problemy, dbających o jakość życia.</p>	<p><i>Skauting</i> Przygotowanie wszystkich (w ZHP) do odnowienia przyrzeczenia przez przybliżenie nieprzemijającej wartości skautowych ideałów służby i braterstwa. Wzmocnienie poczucia przynależności do wielkiej rodziny skautowej. Kształtowanie odpowiedzialności za wspólny świat i podjęcie wspólnych działań. Aby zostawić go lepszym od tego, który zastaliśmy. Podjęcie inżynierskiej dyskusji na temat Prawa i Przyszłości Harcerskiego i naszych postaw wobec wyzwań XXI wieku.</p>
<p><i>Harcerskie wychowanie ku przyszłości</i> Pomoc jednostkom w kształtowaniu własnej osobowości jako ludzi odpowiedzialnych, aktywnie poszukujących swego miejsca w społeczeństwie, otwartych na zmiany oraz innych ludzi i inne kultury, twórczych i samodzielnie myślących, potrafiących przewodzić i współpracować w zespole, posiadających umiejętność efektywnego uczenia się, świadomie kierujących swoim rozwojem emocjonalnym. Pielęgnując bogate tradycje narodowe i harcerskie, ZHP chce umacniać w młodym pokoleniu Polek i Polaków miłość i przywiązanie do Ojczyzny.</p>	<p><i>Harcerstwo</i> Sięganie do naszej (ZHP) bogatej 100-letniej historii, przypomnianie osiągnięć i sukcesów, ale także błędów i słabości, powinno być źródłem inspiracji programowej, budowania więzi międzypokoleniowych, wzbogacania tradycji, a przede wszystkim punktem wyjścia do budowy strategii działań odpowiadających na dzisiejsze potrzeby i oczekiwania młodych ludzi.</p>	<p><i>W sprawie programu ZHP</i></p>
		<p>Wychowanie do dialogu i szacunku dla drugiego człowieka. Elementem wychowania do pokoju jest wychowanie duchowe i wielokulturowe.</p>

Kursywą uchwały Zjazdów ZHP. Źródło: opracowanie własne

Tabela 3. Przykładowe propozycje programowe realizowane w ramach programów w latach 1995-2008

Rok	Cel propozycji	Nazwa
1995*	kształtowanie odpowiedzialności za własne zachowanie w kontekście postaw proekologicznych	Woda jest życiem
1996*	kształtowanie postawy otwartości na innych, tolerancji, empatii, rozbudzenia aktywności wobec problemów ludzi sprawnych inaczej	Odkrywczy nieznanego świata
1997*	przygotowanie członków ZHP do świadomego i aktywnego korzystania z zasad demokracji w życiu swoich społeczności	Paszport do Europy
1997*	kształtowanie postawy i umiejętności niezbędnych w sytuacjach zagrożenia oraz przygotowanie rozwiązań systemowych, określających miejsce i rolę ZHP w zapobieganiu i przeciwdziałaniu katastrofom i klęskom żywiołowym	Bądź gotów
1999*	propagowanie zdrowego stylu życia, rozwijanie postaw prozdrowotnych wzbogacających wiedzę oraz kształtowanie umiejętności zapobiegania chorobom społecznym i cywilizacyjnym	Ścieżkami zdrowia
2000*	przygotowanie harcerzek i harcerzy do współtworzenia społeczeństwa obywatelskiego, ale także gra o harcerstwo	Od samorządności do demokracji
2003†	propagowanie praw dziecka wśród ruchów, harcerzek, harcerzy oraz ich środowiska	Pod namiotem praw
	wychowanie młodych ludzi w otwartości, tolerancji, zrozumienia dla człowieka	Każdy inny wszyscy równi
2004†	umocnienie poczucia przynależności ZHP- ruchów, harcerzek, harcerzy do światowej rodziny skautowej.	2 do 100 – wasz ruch
2007‡	Podkreślenie wartości wyrażanych w skautowym przyrzeczeniu: służby i braterstwa, wzmocnienie poczucia przynależności do świata w tym do rodziny skautowej i kształtowanie współodpowiedzialności za świat, przygotowanie do odnowienia przyrzeczeń skautowych, przeprowadzenie dyskusji na temat prawa i przyrzeczenia harcerskiego	Jeden świat jedno przyrzeczenie
2008‡	szukanie inspiracji dla współczesnego harcerza w 90-letniej historii harcerstwa	90-lecie
	rozpowszechnianie podstaw wychowawczych ZHP, podjęcie działań w zakresie prac z wartościami zawartymi w harcerskich kodeksach moralnych	Mam szczerą wolę
	wspomaganie wychowania patriotycznego oraz porządkowanie wiedzy dotyczącej barw narodowych, godła, hymnu	W poszukiwaniu bieli i czerwieni

* – propozycje wchodzące w skład programu „Moje Ojczyzny”; † – propozycje wchodzące w skład programu „Barwy przyszłości”; ‡ – propozycje wchodzące w skład programu „Stulecie skautingu i harcerstwa”. W tabeli umieszczono propozycje obejmujące cały Związek. Ze względu na ograniczenia badawcze autorka nie poddała analizie propozycji realizowanych w poszczególnych chorągwiach czy mniejszych jednostkach organizacyjnych. Źródło: opracowanie własne

Poszczególne programy realizowały przedstawione założenia ideologii harcerskiej w propozycjach programowych zaprezentowanych w tabeli 3.

Propozycje te poruszały różnorodne obszary tematyczne zilustrowane na rysunku 2.

Rysunek 2. Obszary tematyczne Programów ZHP w latach 1995-2008

Pogrubione – obszary edukacji; kursywa – postawy jakie zamierzano wypracować. Źródło: opracowanie własne

Zróżnicowanie tematyczne nie wpłynęło na stałe obszary oddziaływań¹¹.

¹¹ Występujące z różnym nasileniem we wszystkich programach ZHP w latach 1995-2008.

Rysunek 3. Obszary działalności jednostek barcerskich realizujących programy ZHP w latach 1995--2008¹²

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

ZHP w swoich intencjonalnych działaniach wychowawczych realizuje kierunki wychowania członków wyznaczone przez Zjazdy ZHP. Deklaracje Zjazdów w analizowanych programach stowarzyszenia – realizowanych w latach 1995-2008 – znajdują odzwierciedlenie w tematach/obszarach danych programów i propozycji stowarzyszenia.

Przedstawiona analiza pozwala stwierdzić, iż ZHP czynnie włączył się w przygotowanie swych członków do aktywnego życia w zmieniającej się rzeczywistości społeczeństwa polskiego. Poprzez kształtowanie/urabianie postaw potrzebnych w danym momencie historycznym np: świadomości proekologicznej (w czasie debat nad zapisami o postawach ekologicznych obywatela w Konstytucji RP), otwartości i tolerancji wobec innych (w latach starania Polski

¹² K. Marszałek, *Czy w programach ZHP występuje edukacja regionalna?*, „Zeszyty Naukowe WSHE”, t. XVI: *Nauki pedagogiczne*, M. Włosiński (red.), Włocławek 2009.

o członkostwo w Unii Europejskiej), zapobiegania i przeciwdziałania katastrofom (w czasie i po powodzi w 1997 r.), współodpowiedzialności za świat (w kontekście członkostwa w UE), patriotyzmu (w czasie globalizacji i emigracji).

Nie ulega wątpliwości, iż kierunki oddziaływań ZHP – poprzez obszary programów ZHP – starają się wytyczać i kształtować postawy potrzebne we współczesnym świecie wielości, przy czym należałoby zbadać na ile zapisy programów ZHP znajdują odzwierciedlenie w funkcjonowaniu podstawowych jednostek organizacyjnych. Jedyne badania, do jakich dotarła autorka wykazują, iż w stowarzyszeniu występuje niski poziom wykorzystania programów przez drużynowych (w 2003 roku – 39% a w 2005 – 30% wykorzystywało programy ZHP w pracy z drużyną)¹³.

Programy/propozycje poddane analizie

100 Program, 2008 Praca nad sobą, 2009 braterstwo, 2010 służba, Warszawa 2008.

90-lecie ZHP, materiały dla Komendantek i Komendantów Hufca, Warszawa 2007.

Bądź Gotów – zareagować. Zagraj z nami w grę – Bezpieczny świat, „Propozycje” nr 2/62, Warszawa 1998.

Bądź Gotów, „Na Tropie” nr 1/70, wkładka programowa, Warszawa 1998.

Bądź Gotów, materiał informacyjny dla komend harcerek, Warszawa 1997.

Bezpieczny świat, „Propozycje” 2/62, Warszawa 1998.

Bokacka K., *O programie*, „Czuwaj” nr 6, Warszawa 1998.

Broda K., *Podróż w Nieznany Świat*, „Propozycje” nr 2/4/64, Warszawa 1998.

Europejski Ruch Młodzieży przeciwko rasizmowi, ksenofobii, przejawom antysemityzmu i nietolerancji, Każdy inny wszyscy równi, Warszawa 2003.

Gawlikowska A., *Ścieżkami zdrowia*, „Czuwaj” nr 11/20, Warszawa 1999.

Jeden świat jedno przyrzeczenie, Warszawa 2007.

Międzyczas – scenariusz gry miejskiej na 90-lecie ZHP, Warszawa 2007.

Moje Ojczyzny, broszura informacyjna Głównej Kwatery, Warszawa 1999.

Od samorządności do demokracji, mój wybór czyli wychowanie w kulturze praw człowieka, Warszawa 2000.

Od samorządności do demokracji, propozycja programowa dla drużyn harcerek, Warszawa 2000.

Odkrywcy Nieznanego Świata, „Propozycje” nr 1/57, Warszawa 1997.

Odkrywcy Nieznanego Świata, „Na Tropie” nr 3/64, Warszawa 1996.

Odkrywcy Nieznanego Świata, informator, Warszawa 1996.

Odkrywcy Nieznanego Świata, Poznajemy nieznaną świat, Warszawa 1996.

Odkrywcy Nieznanego Świata, przygotowanie do wyprawy, Warszawa 1996.

Paszport do Europy, materiał pomocniczy dla drużyn harcerek, Warszawa 1997.

¹³ Omnibus 2005 – raport – phm. K. Wais, phm. M. Kawalec, s. 3, [w:] <http://www.badania.zhp.pl/> [8.03.2009].

- Paszport do Europy, materiał pomocniczy dla namiestnictw i referatów programowych*, Warszawa 1997.
- Paszport do Europy, Szlak ku Europie, materiał programowy dla drużyn starszoharcerek*, Warszawa 1997.
- Poznajmy świat wokół nas*, „Propozycje” nr 1-3/65, Warszawa 1999.
- Program Harcerstwa Starszego*, Warszawa 1998.
- Propozycja programowa Uchodźcy*, „Propozycje” nr 2/62, Warszawa 1998.
- Przed stuleciem skautingu*, ulotka informacyjna, 2007.
- Smardz P., *Od samorządności do demokracji, wciąż aktualne*, „Propozycje” nr 4/70/, Warszawa 2000.
- Smura J., *Jak korzystać z paszportu, czyli co znajdziesz w programie*, „Czuwaj” nr 8.
- Ścieżkami zdrowia*, A. Leciejewska-Nosal, E. Kofarska, materiały pomocnicze na temat uzależnień, Warszawa 2000.
- Ścieżkami zdrowia, broszura dla drużynowego*, Warszawa 1999.
- Ścieżkami zdrowia, broszura informacyjna*, Warszawa 1999.
- Ścieżkami zdrowia, Harcerski piknik*, Warszawa 2000.
- Ścieżkami zdrowia, Jestem ok. nie palę!*, Warszawa 1999.
- Ścieżkami zdrowia, życie bez papierosa*, Warszawa 2000.
- Widok z Ratusza*, „Czuwaj” nr 8, Warszawa 1998.
- Woda jest życiem, informator*, Warszawa 1995.
- Woda jest życiem, t. I, fakty*, Łódź 1995.
- Woda jest życiem, t. I, suplement*, Łódź 1995.
- Woda jest życiem, t. II, działanie*, Łódź 1995.
- Woda jest życiem, t. III, harcerska służba*, Łódź 1995.
- Zielińska G., *Harcerski program na rok 2000*, „Czuwaj” 7/20, Warszawa 2000.
- Seria „Barwy przyszłości – Program ZHP”**
- Barwa Komendanta*, Warszawa 2003.
- Barwy przyszłości, ulotka informacyjna dla drużynowych*, Warszawa 2003.
- Gan A. i in., *Paleta możliwości: wychowanie ekonomiczne w ZHP*, Warszawa 2003.
- Głowacka A., Kazek A., Binasiak M., *Aleksander Kamiński, „Kamyk” i jego bohaterowie*, Warszawa 2003.
- Krawczyk K. i in., *Przeciw szarości: wyprawka dla drużynowego*, Warszawa 2003.
- Kołąkowska D., Gachowska J., Joniec A., *Gościniec przyjaźni*, Warszawa 200???
- Moje prawa i wolności*, Warszawa 2002.
- Pod namiotem praw, propozycja na harcerskie lato*, Warszawa 2003.
- Poraj A., Gan A., Ludwiszewska K., *Moje kolory: poradnik dla wędrowników*, Warszawa 2003.
- Smardz P., *Nasz barwny świat: wychowanie patriotyczne, obywatelskie i europejskie po harcersku*, Warszawa 2003.
- Widok z Ratusza*, Warszawa 2004.